

vestno sta grešila — torej sta kriva soubel!

Iu se preneha vsaka debata in potreba mehanike dokazovanja z akti, ker gre za duha.

Ovidevali bi vkljub temu še nujnost podrobnejše disciplinane preiskave, če bi sio za kako posebno kaznovanje, ki ga ugotovijo paragrafi, n. pr. za ukor, za materijalno oskobo ali — kakor je pri sodiščin — za globo, zapor itd. Toda nam ne gre tu za paragrafsko kaznovanje, ampak zgolj za to, da gospoda ne ostaneta na mestu, kjer se odločuje značaj jugoslovanskega šolstva; kvinkvenaeke in plačo jima pustimo. Da pa ne ostaneta, to zahteva nacionalna morala: Kdor je delal za Avstrijo z besedo in z dejanjem na vodenem mestih, tisti ne more ostati na istih mestih v Jugoslaviji, ki je nastala iz oporbe in revolucije proti njej! Zakaj ne? 1. Ne ve se, koliko mu je zaupati, da je res nov človek; 2. Če bi tudi on ali se delal novega človeka, bi bila taka nagla izprememba znak nenaravnega vetrnjastva, ki je vedno nezanesljivo in obenem nemoravno. Če kje, parabimmo na vzgojnem polju mož, ki zastopajo svoje vzore proti vsem burjam in se ne obračajo kakor stroji po vetru. Ni hujšega, nego če se mladina gronota vetrnjastva svojih učiteljev! Kakšna morala vzgoja je to?

Mladina mora nazorno videti, da se je Avstrija nadomestila z Jugoslavijo, zato morata nadzornika Avstrije zapustiti svoje mesto v Jugoslaviji.

Istega, ki bi se vkljub temu zahteval podrobno disciplinarno preiskavo, bi vprašali: Ali demisionirajo ministri le, ker jim je kakšna disciplinarna preiskava dokazala take in take krivde? Struja je druga, in ministri — gredo! Padel je sistem — pa o sebi!

Opravečevati nadzornike z drugimi — n. pr. s poednimi profesorji in učitelji — ki so tudi tekom vojne grešili, je silna pomoč. Vsega se iz vnanjih vzrokov ne da naenkrat izpremeniti. Toda tisti, ki jim je Avstrija stala na očiščeni mestu, ne morejo na očiščeni mestu ostati v Jugoslaviji. Kdor je imel od Avstrije največ »dobricka«, ne more pričakovati, da bo pred drugimi stal tudi v Jugoslaviji. To enostavno resnico bi morali spoznati in se izlastne volje umakniti, ne pa — z redkim pogumom — hoditi celo na javne snoge (proti. vesenjak!), kjer padajo poena po njim, ter tam molčati in čakati na rezultat disciplinarnih preiskav!

III.

Toda če gre za podrobno disciplinarno preiskavo, bi bilo treba razgrniti vse uradne akte in poročila, ki so šla na Dunaj, da bi se ugotovila poedina dejstva. Toda ti akti nam sedaj večinoma niso pristopni.

V zvezi s tem, kar smo naglašali pod II., pa je poročilo dr. Bezjaka o prof. dr. Lokariju tako eklatantno dokaz splošne težke krivde dr. Bezjaka, da je vsako nadaljnje stikanje za podrobnostmi odveč!

O tej krivdi — pa še o marsičem drugem — izpogovorimo prihodnjič.

Kulturni socializem.

V.

Malodušnost se polasča našega socialnega nagona ob veličini naloge, ob pregledovanju, primerjanju različnih socioloških šol in metod. Ali ni socializem prazno

delo, nesmiselno valjenje Sisifove skale? Kako daleč sta si izhod in smoter! Sto poti, a katera je prava; tisoč sredstev, a katero je uspešno?

Tedaj se spomni naš socializem lastnih moči, s katerimi si je že odkril svoj vir in smotra, tistih moči, ki so jih enostransko že pred nami rabi drugi socialisti, zaupljivo in samozavestno se spomni lastne intuicije in uspešnosti lastnega truda, spomni se tudi, da je pravzaprav opravil že glavno delo z ugotovitvijo izhoda in smotra. Trden izhod in določen smoter sta dve elementarni točki, skozi kateri vodi zanesljiva smernica.

Kakor silna reka se vali skozi vseмирje živa ustvarnost (force créatrice) in združuje v pisani enoti vseobsežnega toka vse stvari: zvezde, sonce, zemljo, rastlino, žival in človeka. Vsak trenutek vlada čudovita harmonija v tej ogromni družbi svetovnih teles in teles, vseмирje utripa kot večna, sotrudna enota. Iz daljave časa in prostora se zdi vse prožno, plastično, mehko kakor vosek, naravnost živo, da izginje razlika organskega in neorganskega sveta. Po tej splošni, prožni plastičnosti, ki se javlja kakor skupno svojstvo vseh predmetov, se godi, da se brez prestopanja privija, prilagodljiva, akomodirajoč telo telesu. Intuitivno zremo v tej vesoljni aktivni in pasivni plastičnosti tisto uredujočo moč, ki jo je samo abstraktno slutil veliki poljski filozof Bogomir V. Leibniz (Lubieniec, 1646—1716) v »prestabilizirani harmoniji«.

Vseмирna ustvarnost se razodeva v človeštvu in zgodovini v obliki kulturnega napredka. Napredek se ne razvija sovno in enakomerno, ampak v skokih, sunkih, kakor bi morala ustvarnost vselej premagati nekaj upor, podobno električnemu toku, čigar pot sestavljajo menjaje dobri in slabi prevodniki. Dobri prevodniki so napredku ženjalne osebe, slab prevodnik je ljudska masa. Tako nam kaže napredek dvojno fazo razvoja: 1. fazo progressa v žnjajalnih osebah, 2. fazo disperzije, iz ženjalne osebe se razlije napredek na vse strani med ljudstvo. Isti ritem ustvarnega dualizma opazimo v fiziologiji človeka, v vsakem činu namreč razlikujemo: 1. centralno dušno fazo na poti skozi živce in možgane; 2. periferno mehanično fazo v telesnih mišicah in žlezah. Ustvarni dualizem se udejstvuje torej v človeku kakor delovni dualizem (dušno in telesno delo). Obe fazi slojita v istem razmerju kakor načrt in slika stavbe na papirju, izvršena po ženjalnem umetniku, in gotova realna stavba izvršena po zidarjih iz gradiva (kamen in opeka) in veziva (malta in cement). Princip delovnega dualizma vodi tudi socialno delo: 1. dušno hevristično (iznajdnjo) in vodilno delo; 2. mehanično telesno, izvršilno delo. Evidentno nam predločuje delovni dualizem, da stvarja duh v prirodi kot samostojna, živa in najjača sila med drugimi silami mrtve prirode, da aktivni duh ne služi hlapčevsko pasivni prirodi, ampak ima svoje posebne višje zakone, ki jim podreja slepe zakone prirode. Ali ne priča ves napredek kulture samo o zmogovitosti ustvarnega duha, o rastočem gospodstvu duha nad uporno prirodo, o pr. matu dušnega dela?

Med človeške činnosti sodi tudi socializem. Kako nastopa ritem dela v socialni činnosti? Njena mnogoličnost zahteva splošnega pregleda, ki naj ustvari nekaj red v pestrem valovanju struj in določi objektivno veljavo vsakemu dostopnemu pojmu, izključujoč vsak enostranski, dialektični monizem. Pregledno delo nam izdatno olajša stara delovna formula, ki stavi vsakemu delu četverno vprašanje: Kdo dela? Kaj obdeluje, kakšna je sirovina in tvarina dela? S čim in kako obde-

luje? Kaj prideluje, kaj je produkt in smoter dela?

V socializmu se glasi prvo vprašanje delovne formule: Kdo je subjekt socialnega dela? Kdo vodi, kdo izvršuje socialno delo? Oseba ali družba, regenca ali masa, voditelj ali stranka? Koliko sodeluje priroda v človeku in zunaj človeka, družabna struktura in organizacija, razvojna faza kulture?

Drugo vprašanje: Kaj in kdo je objekt socialnega dela? Kakšna idealna in materialna svojstva kaže predmet socialnega dela?

Tretje vprašanje: Katerih metod in sredstev se poslužuje socialni delavec, da uspešno in ekonomično obdeli in predela svoj predmet, da zajamči trajen vpliv svojemu delu?

Četrto vprašanje: V kako strukturo, v kako obliko naj prelije socializem tvarino (družbo) socialnega dela? Trajnost in zanesljivost nove organizacije (strukture), jamstva trajnosti.

Takoj prvo vprašanje trči ob staro opreko individualizma in socializma, na problem regence in mase. Odkod prihajajo motorične sile socialnega razvoja, odkod napredek spoznanja, tehnike in kulture, ali iz osebe ali družbe?

Po nazoru individualizma gibljejo ves socialni razvoj samo osebe (veliki možje). Angleški filozof in zgodovinar Tomaž Carlyle (O junakih, slavi junakov in junastvu v zgodovini) meni, da je vsa zgodovina pravzaprav samo zgodovina velikih mož:

»Bili so voditelji človeštva, ti velikani, bili so tvorci, vzorci in v najpopolnejšem zmislu, stvarniki vsega, kar je dovršila in dosegla velika masa človeštva.«

Enako sodi o moči velikih oseb Američan R. W. Emerson (Reprezentanti človeškega rodu):

Vidi se, kakor bi bila priroda tukaj le zaradi plemenitih in velikih mož.«

Nemec Nietzsche je posavil na čelo človeške črede »nadčloveka«, narod mu je le ovinek, po katerem pride zgodovina do šest ali sedem velikih mož.

Nasprotno trdijo kolektivist, da je vsa kultura le kolektivno delo družbe, da oseba ali podeduje ali z vzgojo prevzame vse sposobnosti od družbe, da vodi potek razvoja vzročnost nespremenljivih zakonov, ki jim služijo veliki možje samo za orodje. Angleški kulturni zgodovinar Tomaž Buckle (Zgodovina civilizacije v Angliji) piše:

»Kralji, državniki in zakonodavci bolj ovirajo nego pospešujejo dušni razvoj vsake civilizirane dežele. Splošni pregled človeškega napredka jih smatra samo za punčke, ki se šopirijo na malem odru.«

Istotako poudarja Comteov učenec in filozof obliža (mileu), H. Taine, odvisnost umetnika od okolice:

»Napolnite svojega duha in svoje srce, pa če sta še tako velika, z idejami in čustvi svojega veka, in umotvor pride.«

Iz delovnega dualizma nam proseva neločljiva enota osebe in družbe kot dano dejstvo, čeprav se mu upira oblastni monizem. Noben človek namreč ni univerzalen in popoln, vsak človek nam predstavlja le omejen kamenček iz pisanega mozaika družbe. Ljudje si torej niso enaki po popolnosti, ampak samo po nepopolnosti, in baš ta splošna osebna nepopolnost tvori tisto socialno vezivo, ki veže nepopolne poedince v popolno celoto. Zaveš nepopolnosti pa nikakor ne žali človeške dostojnosti, nikakor ne ponižuje človeške svobode. Lahko si največji filozof, pri tem pa prav slab matematik ali politik, pevec ali plesalec. Z razumno resignacijo priznaš superiornost matematika ali politika, kakor bosta nasprotno oba brez čustva inferior-

nosti uvaževala v filozofiji tvoje strokovno mnenje. Če si posvetil svoje življenje poštenemu poklicu, a ne moreš biti istočasno trgovec, kmet, čevljar ali dimnikar, se zaradi tega vendar ne boš čutil ponižanega in zaradi tega sovražil vseh trgovcev, kmetov, čevljarjev in dimnikarjev. Tako je tudi socialno vodstvo (regenca) posebna funkcija, zahtevajoča posebnih sposobnosti in dolgotrajne vzgoje. To vodstvo si izbira in vzgaja ljudstvo samo, v njem se svobodno zbirajo najboljši sinovi in hčere ljudstva, vodstvo se vedno dopolnjuje po isti metodi naravnost iz ljudstva po osebni zaslugi in brez dednih predprav. Kulturna zgodovina dokazuje nujno potrebo regence; samo sebi prepuščeno ljudstvo kulturno propade in se spet pogreze v prirodnjaško primitivnost, ako izgubi regenco. Regenca drži ljudstvo pokonci, proti soncu kakor kolopoprnik vinsko trto.

Objekt socialnega dela je vsak posamezni človek in vse družabne skupine brez izjeme.

Kaj je človek (oseba)? Tisto živo bitje, ki pride najmanj razvito na svet, ki ostane zaradi počasnega razvoja najdalje odvisno od roditeljev in družbe, tisto bitje, čigar glavni del razvoja se izvrši izvan materinega telesa pod vplivom obliža in vzgoje. Življenje vsakega človeka se deli na tri faze: 1. protofaza je doba razvoja v materinem telesu; 2. piastofaza je doba vzgoje, dušne plastike; 3. telofaza je doba gotovega značaja. Človek se rodi kot latenten potencial mnogobrojnih, nerazvitih dispozicij. Cela vrsta tekmujočih činiteljev vpliva na konkretni razvoj dispozicij: prirojena jačina in variacija, obliže prirode, družine, javnega duba (kulturne faze), sistematična vzgoja in izobrazba. Človeško telo naličuje organskemu stroju, sestavljenemu iz različnih, medsebojno odvisnih organov. Ritmična, nemotena harmonična funkcija vseh delov tvori glavni obstojni in razvojni pogoj organizma in vsakega organa; ritmično delo je glavni nagon organskega stroja in prvi pogoj zdravja, življenja in zdravja se izraža v neprestanem, ritmičnem gibanju; kadar ritem opeša ali prestane, nastopi bolezen ali smrt. Iz praktičnih ozirov delimo vse človeške nagone na dve skupini, v individualne in socialne nagone. Individualni nagoni so: 1. osebni nagon (samozavest, ponos, občutek individualne rasti in moči); 2. obstojni nagon (prehrana in obramba); 3. verski (mistični, bogosledni, bogoskatski) nagon; 4. delovni (funkcionalni) nagon razpada v pridobni, spoznavni, zabavni (estetični) in bojni nagon. K socialnim nagonom pristevamo: 1. socialni nagon pomoči (ljubezni, simpatije, usmiljenja); 2. zadružni nagon (skupnost dela, življenja in zabave); 3. spolni nagon. Navedena, vsekoli subjektivna, torej nemerodajna shema se pomnožuje z normalnimi (spol, starost, poklic) in patološkimi variacijami. Kultura ustvarja celo umetne nagone (morfizem, alkoholizem, strankarski fanatizem). V vsakem človeku nahajamo združene vse navedene dispozicije nagonov, a v različni jačini, variaciji in kombinaciji, prevladujoči (dominantni) nagoni določajo človeku značaj in temperament.

Družba obstaja iz skupin (organov), ki se diferencirajo po prirodnem (uraznu), zadruga, narod) ali kulturnem (država, verske, političke, stanovske organizacije) razvoju.

Prirodna prvina družbe je družina, ne poedinec, ki niti po izvoru niti po vzgoji ne vzraste iz lastnih moči. Socialna enota je družina. Družina je prirodna šola socialnega nagona in čustvovanja, šola, ki jo ne more nadomestiti nobena umetna organizacija.

Struktura (organizacija) skupin se ravna po zunanjem (prehrana in obramba) ali no-

Da pa ne bi začeli vojak dobivati poročil, so ustavili ves poštni promet in tako ni bilo ne časopisov ne listov od naših dragih, ki so nam časih le kako važno novico sporočili.

Kot učitelju mi je bilo v posebno zaščeno, da so zaprli šole in poslali »c. kr.« učitelje v Avstro-Ogrsko, kjer so se mogle zopet posvetiti starim poslom.

Vedna teh dam ni bila niti od blizu sposobna za poklic, ki ga je za dobro plačo opravljala pod zaščito c. kr. vojnih oblasti. Večina teh »učiteljic« so tvorile razne »governante«, »ame«, šivilje in domače »franje«, ki so postale po 14dnevem tečaju c. kr. učitelje. Vsaka se je smatrala enaka vsaj oficirju, in ena mi je nekoč rekla, da je »ein weiblicher Offizier«. V šoli so učili iz početka otroke cesarsko pesem, dalje so morali znati otroci na pamet

* Izmed vseh »učiteljic« dveh okrajev sta bili izprašani — dve. Pač pa so bile izvrstno plačane. Imele so 310 K mesečne plače, prosti stan, luč in kurjavo in nekaj »fasunge« po zloženi ceni v vojaškem skladišču. Razume se, da niso naredile te fine dame nobenega koraka peš, ampak so morale skrbeti občine za brezplačne vozove. Če so potovale z železnico, so imele pristožno v drugem razredu. Op. pis.

od governerja do gospodina »bezirskommandanta« imena vseh oficirjev, kakor je to bila navada v kasarnah, kjer so viseli slični seznamki na sobnih vratih.

Čirilica je bila najstrožje zabranjena, dasi bi se jo bili morali učiti otroci že zaradi verouka. Otroke so nekatere teh »učiteljic« mučile z »ljekavščino«, dasi so tam sami »ekavci«. Knjig je bilo jako malo, in sicer od začetka hrvatske iz Zagreba, kasneje pa so uvedli bosanske, ker so tekom časa hoteli uvesti ves »bosanski sistem«, ki ga poznamo iz »Gospodina Franja«. (Mimogrede naj omenim, da sem to knjigo prebral šele lani pred Božičem. Pričakoval sem grozot od poglavja do poglavja, razočaran sem jo odložil, ker jih nisem našel. Vajen sem bil videti kaj drugega v Srbiji, zato mi ne gre nikakor v glavo, da so konfiscirali knjigo, kjer se stvari popolnoma nepolitiškega značaja.)

Računice so skrajno nepraktične — zdi se mi, da so imele namen v Bosni pripraviti deco ob vse veselje do računstva, da bi »kuferali« tem laže gospodarili.

Poleg neštetihih »pedagoških kapacitet« so bili tudi še »pedagogi« v vojaških suknjah. Nekaj jih je bilo po poklicu učiteljev,

druge so pa zbrali po znanem avstrijskem receptu: Etapni bataljon dobi povelje »Vergatterung«. Kakih 50 vojakov raznih narodnosti stoji že v vrsti. Mlad poročnik se približe do stotnije, pogleda ljudi in komandira: Die ersten zehn Mann: Reihen, rechts-um! Zug, marsch!

Tam na koncu dvorišča jim pove, da gredo v učiteljski kurz in da bodo širili potem kulturo v Srbiji...

Med temi ljudmi je bilo navadno polovico analfabetov, s katerimi si pač niso mogli pomagati. Zamenjali so jih, ne da bi se ozirali, ali obvladajo jezik. Takim kurzovcem se je posebno vtepal v glavo »Die militärische Erziehung«. Gorje potem deci, kamor so prišli ti divjaki! Mučili so jo s samo telovadbo in »disciplino«. V Beogradu sem našel ostanke take »discipline«, ki je obstajala v tem, da so morali iti otroci od konca vasi z roko v roki počasi korakoma kakor za pogrebom. Razume se, da so morali pozdraviti vsakega vojaka.

V Troseniku sem govoril z nekim vojakom-čevljarjem, ki je ponosno poudarjal, da je i on bil »pomožni učitelj« i da je učil dece »discipline«. »Boga in njihovog, ala sam njih tukai!« je zaključil svojo »peda-

Nihče ni mislil več na kako obrano, ampak le na unik. Dne 10. okt. sem dobil nalogo, da zaprem vse šole v svojem okraju. Lahko si mislite, kako mi je bilo pri srcu, ker sem vedel, da bo skoraj gotovo konec strahovlade. Pri občini so komaj spravili toliko voz skupaj, kolikor smo potrebovali. Vse se je žurilo z nervozno nagubo po blatnih mačvanskih cestah. Kočjažem Srbom se je videlo, da je žurilo kakor da bi se hoteli čimprej rešiti nečloveških tučev.

Moj kočjaž me je vprašal, po grem v Badovince. »Da zatvorim školul« je bil moj odgovor. — »Sigurno zbog nove bolesti?« je vprašal dalje in se hudo mušno nasmejal. Tudi jaz sem se namuzal in mu rekel, da je sedaj na poti »srpsko-francuska-solunska bolest«. Kaj ga je zanimalo? Ako bo »interniranja«, rekviriranja in če pojdemo prijateljski iz Srbije. Povedal sem mu, da interniranja ne bo, če bodo ljudje mirni, in ravno tako ne preli-vanja krvi, če ne bodo vojaki napadeni. »Za živino in kola pa ne vem«, sem dejal, nemara da bodo kaj — »odkupili«. »Hvala ti, gospodine!« je dejal moj kočjaž.

tranjem (delitev dela) smotru. Namesto obeh normalnih struktur nastopi socialno-patološka struktura tam, kjer se poruši prirodna harmonija med deli skupine, kjer prerašče del celote po analogiji raka v telesu.

Po zunanem smotru (zlasti obrambe in reprezentacije napram sovražnim skupinam) se deli vsaka skupina v maso in regenco, po notranjem smotru razpada vsaka večja skupina glede na socialno funkcijo oseb v stanove: 1. obamba (častniki in vojniki) — militarizem; 2. državni in javni posli (uradniki) — birokracija; 3. vera in bogoslužje (duhovščina) — hierokracija; 4. znanost in umetnost (učenci in umetniki) — zofokracija; 5. vzgoja in pouk (učitelji) — tudi zofokracija; 6. produkcija živil — poljedelstvo; 7. produkcija orodja in blaga — industrija; 8. razdelitev (posredovanje izmenjave) blaga in živil (trgovci) — 7. in 8. tvorita kategorijo plutokracije; 9. pomožno osebje v vseh poklicih (uslužbeni, delavci in posli). Skupine 2 (uradništvo), 4 (znanstveniki in umetniki) in 5 (združeno ljudskošolsko, srednješolsko in visokošolsko učiteljstvo) tvorijo posebno skupno kategorijo — intelligence.

Ustanovitev meščanskih šol v Ljubljani.

Poročal na seji občinskega sveta dne 11. februarja 1919

Jakob Dimnik.

Vprašanje o ustanovitvi meščanskih šol za mesto Ljubljano se vleče že nad dvajset let, in sicer od leta 1898. Izprožil je prvi to misel tedanji mestni in poznejši deželni šolski nadzornik Fran Levca, in sicer ob priliki, ko je po naročilu mestnega šolskega sveta sestavil stavnbi program za III. mestno deško šolo. Mestni šolski svet je prvič razpravljal o ustanovitvi deške meščanske šole dne 6. februarja 1905, in občinski svet je na svoji javni seji dne 2. marca 1905 soglasno sklenil, da smatra za potrebno, da se v deželnem stolnem mestu Ljubljani čimprej ustanovi vsaj ena deška meščanska šola ter se zato deželni zbor vojvodine Kranjske naproša, naj omogoči preosnovo II. mestne deske osemrazrednice v občo ljudsko in meščansko šolo s tem, da prevzame plače novih meščanskih učiteljev na račun deželnega normalno - šolskega zaklada. Mestna občina se je izrekla, da je v tem slučaju pripravljena skrbeti novemu učnemu zavodu za stvarne šolske potrebščine: Z ozirom na razpis deželnega šolskega sveta z dne 23. marca 1905, št. 1048, je predložil mestni šolski poročevalec mestnemu šolskemu svetu tudi že učni načrt za trirazredno deško meščansko šolo. Ta učni načrt je odstopil mestni šolski svet posebnim konferenci strokovnjakov, ki se je vršila dne 9. junija 1905, v posvetovanje in odobrenje. Na podlagi poročila in debate se je sprejel učni načrt, ki je bil prirejen za splošne potrebe praktičnega življenja s primernim ozirom tudi na potrebe obrtnega stanu. Na seji mestnega šolskega sveta dne 20. maja 1905 se je razpravljalo tudi o službenih prejemkih učiteljev na meščanskih šolah. Učiteljske plače z vsemi pritisklinami naj bi po navetu mestnega šolskega sveta prevzela dežela, skrb za stvarne potrebščine meščanske šole pa mestna občina.

O vseh teh nasvetih mestnega šolskega sveta je razpravljalo in jih tudi v celoti odobrilo in sprejel občinski svet na javni seji dne 7. novembra 1905.

Pri teh sklepih je ostalo do leta 1910, in sicer zaradi tega, ker večina deželnega zbora ni hotela nicesar slišati o ustanovitvi meščanske šole v Ljubljani, da bi bila deželna zborna dolžnost, da bi poskrbel za dusevno in kulturno naobrazbo svojih davkoplačevalcev. Na seji dne 1. februarja 1910 je deželni zbor vse tozadevne skiepe občinskega sveta odklonil.

Leta 1910. je stopilo vprašanje o ustanovitvi deške meščanske šole v nov štadij. Na javni seji občinskega sveta dne 20. januarja 1910 je bila sprejeta resolucija občinskega svetnika dr. Fr. Novaka glede ustanovitve nove deške šole za kolizejski okraj. O tem predlogu, oziroma resoluciji se je posvetoval mestni šolski svet nas voji seji dne 22. marca 1910 in sklenil soglasno: a) za kolizejski okraj naj se zgradi nova mestna slovenska deška ljudska šola; b) s to šolo, ki imej samo pet prvotnih razredov, naj se obenem ustanovi pod eno streho samostojna deška meščanska šola. V ta namen naj bi se odločili od II. mestne šole trije visji razredi, ki se naj formujejo kot samostojna trirazredna meščanska šola.

Na izredni seji občinskega sveta dne 19. aprila 1910 so bili vsi skiepi mestnega šolskega sveta soglasno sprejeti in poleg tega se dodatni predlog šolskega odseka: »Deželni odbor se naproša, da prevzame plače učiteljstva na meščanski šoli vsaj v tej meri, kolikor znašajo za ljudskošolsko učiteljstvo, povisek za meščanskošolsko učiteljstvo bi pa prevzela mestna občina.«

Deželni odbor je pa glasom dopisa z dne 13. junija 1910 tudi to prošnjo odklonil. Vse tozadevne popolnoma utemeljene prošnje za obči kulturni dobrobit slovenskega naroda so bile brezuspešne!

Vprašanje o ustanovitvi meščanske šole pa zaradi tega ni zaspalo. Potreba o ustanovitvi meščanskih šol je prihajala z vedno večjo silo na površje. Za to so se zavzemali posebno obrtni krogi na raznih shodih. Za ustanovitev meščanskih šol je povzdignilo svoj glas tudi organizovano slovensko učiteljstvo vse Slovenije, in sicer s spomenico Narodni vlad SHS z dne 2. novembra 1918. Točka 10. te spomenice se glasi: »Narodna vlada preosnuj sedanje deske in dekliške osemrazrednice v petrazredne ljudske in trirazredne meščanske šole, kjer za tako preosnovo govorijo krajevne potrebe.« Brezdvomno govorijo za ustanovitev meščanskih šol v Ljubljani krajevne potrebe. Ozirom na naše obrtno šolstvo, na učiteljska, na prenapolnjene srednje šole in na splošni napredek ljubljanskega prebivalstva nas silijo uvajati vprašanje o ustanovitvi meščanskih šol. In ko se je dne 18. julija 1899. leta debatiralo na seji občinskega sveta o potrebi meščanske šole za Ljubljano, se je izjavil naš spoštovani gospod župan dr. Ivan Tavčar takole: »Ni umestno šaliti se s šolo in še manj umestno pa, da bi prešli preko tako važnega in resnega vprašanja na dnevni red, ker je očitno in dokazano, da se rešitvi tega vprašanja ne bomo smeli izogniti.«

In že leta 1898. je rekel blagopokojni deželni šolski nadzornik Fran Levca: »Po mojih mislih se vprašanje o ustanovitvi meščanskih šol v Ljubljani ne dá več spraviti z dnevnega reda, ker smo Kranjci v tem ozirom zaostali celo za Dalmacijo in Bukovino in je Ljubljana zdaj edino deželno stolno mesto v Avstriji brez javne meščanske šole.«

Poglejmo, kako znajo v drugih deželah ceniti meščanske šole! Češka n. pr. ima 392 meščanskih šol, Moravska 144, Galicija 58, Šlezija 30, Štajerska 28, Pri-

morska 8, Dalmacija 7, Koroška 7 in Kranjska 2 meščanski šoli (v Krškem in v Postojni).

Ce primerjamo število prebivalcev s številom učiteljev meščanskih šol, pride na enega učitelja meščanskih šol na Češkem okroglo 2000 prebivalcev, v Pragi 900, na Moravi 3000, v Šleziji 5000, na Koroškem 8000, na Štajerskem 13.000, v Galiciji 15.000, v Dalmaciji 15.000 in na Kranjskem pa 15.000 prebivalcev.

Poglejmo, kakšno nalogo, vrednost in važnost imajo meščanske šole! Meščanske šole imajo v prvi vrsti nalogo, pripravljati učence za praktično življenje tako, da dobimo obrtnike, trgovce in umne gospodarje, ki so sposobni meti za naprekom časa.

Nekateri učenci pa hrepene še po večji izobrazbi; zato so absolventom meščanskih šol dovoljene te-le ugodnosti: Če imajo učni načrt tako urejen, smejo vstopiti iz 3. razreda v 4. razred realke, oziroma iz 4. razreda meščanske šole v 5. razred realke, v učiteljstvo, v visje trgovske šole in v kadetnice; dalje v dvo-razredno trgovsko šolo, v mornarsko (navtično) šolo, v strokovne šole na tehnološkem obrtnem muzeju, v razne grafične zavode in visje strokovne tečaje; v državno obrtno šolo, v vse strokovne šole, v kmetijske srednje šole, v visje šole za vinorej in sadjereje, v vse gospodarske šole, v učiteljski tečaj na gošenem konservatoriju itd.

Absolventje meščanskih šol postanejo lahko poduradniki in uradniki pri pošti in železnica in lahko tudi državni uradniki. Zaradi teh velikih ugodnosti, ki jih imajo absolventje meščanskih šol, je bivši slovenski državni poslanec in sedanji naš ministrski podpredsednik gospod dr. A. Korosec pozival v državnem zboru kranjsko deželno vlado, da naj ustanovi čim več meščanskih šol na Kranjskem. Važnost meščanskih šol je pripoznal tudi bivši češki državni poslanec Buřival, ki je v odseku za službeno pragmatiko državnih uradnikov predlagal, da naj se dovršeni 4. razred meščanskih šol šteje kot enakovreden četrtemu razredu srednjih šol. Pri utemeljevanju tega predloga se je poudarjalo, da podaje dovršeni 4. razred meščanskih šol zaključeno in zaokroženo znanje; da je učni načrt meščanskih šol prav moderno zasnovan ter da se bodo s tem razbremenile srednje šole. Široki sloji ljudstva ne morejo pošiljati otrok v srednje šole, pač pa jim bo meščanska šola odprla pot v praktične stanove.

Ce ta ali ona meščanska šola morda danes še ne dosega svojega namena, je treba edinele preurediti učni načrt ter ga prikriti krajevnim potrebam in razmeram primerno, zakaj meščanske šole nimajo enotnega učnega načrta kakor ljudske šole, ampak ima skoraj vsaka poseben učni načrt, ki se ozira na praktične potrebe dotičnega kraja.

Iz povedanega je razvidno, da so meščanske šole velike važnosti in koristi. Pomanjkanje meščanskih šol je največ krivo, da dere pri nas vsa mladina v srednje šole. Posamezni razredi srednjih šol so zaradi tega prenapolnjeni, zbog česar trpi pouk, učenci pa zaradi nezadostnega predznanja zaostajajo in izostajajo. Taki učenci bi pa lahko prav dobro napredovali v meščanski šoli ter bi bili izvrstna pridobitev za našo obrt in trgovino, tako so pa brez pravega znanja nekaki propadli dijaki ter se obešijo tam, kjer se le morejo, da si s silo priborijo košček vsakdanjega kruha, če se niso poprej že popolnoma pogubili ter postali malovredna in nevarna bitja v človeški družbi.

Kako se pogube dijaki na srednjih šolah, nam kaže ta-le primera, ki sem jo dobil svoj čas se od pokojnega deželnega šolskega nadzornika Fr. Levca: Leta 1899 se je vpisalo v tukajšnje realko v I. razred 114 učencev. Od teh jih je prislo v 2. razred 70, v tretji 48, v četrti 38, v peti 21, v šesti 15 in v sedmi le 14 dijakov! Isto leto je vstopilo v tukajšnje visjo gimnazijo v I. razred 221 učencev; na koncu leta jih je bilo samo se 130, ki so dosegli učni smoter; v peto šolo jih je prislo samo 21 in maturiralo jih je pa od 221, ki so se vpisali v prvo šolo, samo 18!

Poseben močno izostajajo dijaki v spodnjih starih razredih. Omenjeno leto jih je izostalo v prvih starih razredih na realki 93, na gimnaziji pa 190! vsi ti propadli dijaki bi gotovo dobro izhajali na meščanski šoli, ko bi jo imeli.

Upam, da sem doprinesel dovolj dokazov, kako upravičene in utemeljene so zanteve po ustanovitvi meščanskih šol v Ljubljani. Poudarjam, da vlada na višjem šolskem svetu in na poverjenstvu za nauk in bogočastje prav ugodno razpoloženje za otvoritev meščanskih šol v Ljubljani. S tega mesta je bil mestni šolski svet na podstavi spomenice organizovanega slovenskega učiteljstva povabljen, da postavi vprašanje o ustanovitvi meščanskih šol v Ljubljani zopet na dnevni red. In to se je zgodilo na redni seji mestnega šolskega sveta dne 19. decembra 1918. Sprejeti so bili ti-le predlogi:

1. Mestni magistrat je naprositi, naj izposluje na Narodni vlad SHS v Ljubljani, oziroma komisiji za začasno vodstvo in likvidacijo deželne uprave, da se sklepi mestnega šolskega sveta z dne 20. maja 1905 in občinskega sveta z dne 7. novembra 1905, ki se tičejo ustanovitve deške meščanske šole v Ljubljani, čimprej realizujejo.

2. Učni načrt, ki ga je presodila posebna enketa, je iznova pretresati ter ga eventualno popraviti in prikriti današnjim praktičnim potrebam.

Poleg II. mestne deske osemrazrednice naj se na isti način in pod istimi pogoji preosnuje čimprej tudi mestna dekliška osemrazrednica pri Sv. Jakobu v Ljubljani v občo petrazredno ljudsko in trirazredno meščansko šolo. Hkrati je pozvati vodstvo mestne dekliške osemrazrednice, da sestavi poseben učni načrt za nameravano dekliško meščansko šolo.

4. V svrhu presojanja predložene učnega načrta naj skliče mestni šolski svet posebno konferenco strokovnjakov.

5. Vsestransko proučen načrt je predložiti občinskemu svetu in višjemu šolskemu svetu v odobrenje.

Tako se glase predlogi mestnega šolskega sveta. Šolski odsek pa predlaga sledeče: Slavni občinski svet skleni:

I. Vse ljubljanske ljudske šole se preosnujejo tako, da imejmo poslej le 5 razredne deske, oziroma 5 razredne dekliške ljudske šole.

II. Namesto dosedaj obstoječih šestih, sedmih in osmih razredov se ustanove:

- 1) v mestu ena deška štirirazredna meščanska šola;
- 2) v mestu ena dekliška štirirazredna meščanska šola;
- 3) v Sp. Šiški ena deška štirirazredna meščanska šola;
- 4) v Sp. Šiški ena dekliška štirirazredna meščanska šola.

III. Ljudske šole so pod svojim vodstvom, meščanske šole pa pod svojim ravnateljstvom.

IV. Mestnemu šolskemu svetu se naroča, da skliče nemudoma konferen-

goško razpravo. Skoro vse šole so bile torej prave mučilnice za deco, in ni čuda, če so učenci zafrkavali histerične c. kr. babnice in jih blamirali, kakor smo to že slišali v eni lanskih števil tega lista.

S srednjimi šolami ni bilo menda dosti boljše. Vsega je vzdrževala avstrijska uprava dve gimnaziji za vso Srbijo. »Profesorji« so bili časih vzeti tudi iz vojaških vrst. Dosti niso izbirali. Znan mi je slučaj, da je bil v I. 1916. v Belgradu na realki nastavljen za »profesorja« nemščine in srbskega jezika neki — češki zobotehnik, ki ni znal niti enega omenjenih jezikov. V Šapcu pa je fungiral kot gimnazijski nadzornik pane Zapletal, češki renegat, ki je bil sicer poljedelski učitelj v Znojnu. In da se ga videli, kako se je repenčil ta sirota!

Šolstvo avstrijske uprave v Srbiji je bilo torej le pesek v oči, da se ne bi očitalo, češ, še šol jim niso dali!

V resnici so pa bili za šole grozni boji. Avstrijske oblasti so bile tako krute, da v največ slučajih niso niti dovoljevale napraviti šolskih poslopij. Otvoritev so se vedno zavlačevale v nedoglednost in na posled so nastavliali take »moči«, ki jim je bil »frakelj« edini vir učenosti in znanosti...

V bogatiškem okraju ni dal tamošnji komandant dr. Julius Sálgo, madžarski žid, popraviti niti ene šole do mojega prihoda.

Vladal je torej tudi tam že sistem, ki se je v stari Avstriji obnesel tako dobro.

Dne 15. okt. sem imel torej že vse šole zaprte in par dni kasneje ni bilo nobene avstrijske »vzgojiteljice« več na srpskih tleh Srpska deca ne bo jokala za njimi. S temi damami so se odpeljale tudi vse oficirske dame in del tistih slavni vojaških manipulantice, ki so rinile iz vojaških pisarnic fante v strelske jarke. Oficirske gospe so imele navadno veliko besedo v vsaki zadevi in ni čuda, če so iskali razni prosilci le gospa na stanovanjih in seveda prinašali razne »malenkosti« s seboj. Gospe so govorile vedno le v pluralu: »Wir haben ihn einsperren lassen...«

Posebno odločne soproge, ki so bile navajene svojih sprogov »pantofelheldov«, so prevzele komando za ves okraj. Mi v Bogatiči smo imeli tudi komandantico, ki je »vodila« menažo, kar ji je seveda neslo. Vtaknila se je v vsako stvar in bila je celo učiteljica ročnih del — da se je zastoj vozila v drugem razredu. Šola je bila seveda postranska stvar. Pri vseh lju-

del sem videl tisto pristno židovsko umazanarijo in nesramnost, katerih lastnost menda nima v toliki meri noben drug narod na svetu. Moje zbirke so ji jako dišale, pa sem kar odločno izjavil, da ne dam niti ene niti.

Gospa Piroška je torej točila grenke solze, ko je prišlo nenadno povelje, da mora zapustiti blaženo Srbijo. Ne vem na koliko vozovih so vozili cele »menažerije« sesalcev in ptic — seveda domačih, pitanih in mastnih. Dvajset puranov se je drenjalo v velikem kurniku in koketirali so ti rdečevratniki z zgovornimi racami in čebļjavimi gosmi, katerih je bil tudi od vsake vrste en kurnik. Kurja družina je pa imela svoj voz, ker je bila številna in je obsegala kar dva rodova.

V Šapcu so do malega izginile vse napol podrte strehe, ker so gospodje rabili leve za kurnike, ki so bili najbolj tipičen kos »oprave« umikajočih se čet.

Da pa ni gospa »ekskomandantica« gladovala v Mitrovici, kamor je odšla z velikim upanjem, da se vreme le še močje izpremeni, je vzela s seboj tudi moke, masti, itd. — kar je seveda »kupila« v menaži. Toda ni ji bilo dano, tudi njen Julius je šel »breko« z vsemi drugimi. Vse

ceste so bile natlačene voz, ki so bili polni zabojev in kurnikov, iz katerih so obsojenici iztezali svoje vratove, kakor da se poslavljajo od teh krajev. Žandarji so klali svinje na debelo in prodajali mast in meso, ker niso mogli vzeti vsega s seboj. Iz Klenka so šli vsak dan polni vagoni z razno robo v razne kraje. Eden teh je potoval celo mimo Ljubljane proti Trstu, in sebičnosti tistih gospodov-rojakov se imam zahvaliti, da nisem mogel poslati svojih stvari, ki so mi kasneje propadle. Hvala jim!

Direndaj je postajal z vsakim dnem večji, in gospodje so izgubili glave. Začelo se je življenje, kakršnega bi živeli obsojenci. Delo je zasmrdelo hipoma vsem — v pisarnice se je naselil grozni dolgčas, ki ga niso pregnale najzanimivejše novice. V vsakem poedincu je zagorelo hrepeneje, ki je prihajalo od dne do dne večje in zato tudi življenje od dne do dne vedno bolj pusto. Negotovost je bičala vse in nervoznost se je začela polasčati vseh. Če bi v tistih časih nastopilo pet mož s strojno puško, bi bežali vsi...